

ԻՆՔՆԸՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

(Պատասխան):

ալտուխինին բաղդը չէր ժպտում: Երբ նա մտաւ համայնարան, մաքուր, լաւ հագնուած ջահել ուսանող էր, գրպանումն էլ փողը միշտ անպակաս: Նա բարի էր, մարդու դրութեան մէջ մտնող և երբեք չէր հրաժարուում ընկերներին օգնելուց: Բայց այսպիսի մի անյաշնութիւն պատահեց՝ համալսարան մտնելուց վեց ամիս յետոյ, նորա հայրը, որ գաւառական քաղաքում ձեռնառու պաշտօն ունէր քաղաքային ինքնավարութեան մէջ, մի դէպքից յետոյ ձախորդութեան հանդիպեց: Ոչ ոք չգիտէր թէ ինչ դէպք էր այդ, միայն բոլորը գուշակում էին, որ մի մութը պատմութիւն է: Նորա հայրը զրկուեց պաշտօնից, մինչև անգամ իւր ունեցած փոքր կարողութիւնից և ընկաւ դատի տակ: Այդ ժամանակուանից Կալտուխինն աղքատացաւ և սկսեց անյաջողութեան մէջ ընկնել:

Թէև կարելի է այդ նրանից էլ էր, որ նա երես առած, լաւ ապրած էր, որովհետև նորա մանկութիւնը ամենալաւ պայմաններումն էր անցել: Նա չէր կարող դժուարութիւններից դուրս գալ, ինչպէս ուր հեշտութեամբ դուրս էին գալիս ուրիշները: Եւ բացի այդ, կարծես բաղդն ուղ-

ղակի երեսը դարձրեց նորանից. պատահում է, մարդ այնպիսի աստղի տակ է ծնւում, որ կարծես ամեն բան զինուորւում է նորա դէմ՝ նա պարապում էր ուրիշներից ոչ պակաս. խելօք էր և՛ ընդունակ ու բան հասկացող. բայց բաւական էր, որ մի դաս գտնէր և երկու-երեք շաբաթ չանցած երեսայի ծնողները կըսկսէին տրտնջալ, թէ Կալուսիսնը լաւ չէ՝ պարապում, նորա չար աստղը կարծես անցնում էր և իւր աշակերտների վերայ՝—նոքա երկուսներ և միաւորներ էին ստանում:

Եւ մեծ դժուարութեամբ Կալուսիսնը մաքառում էր իւր ձակատագրի հետ: Նա երրորդ շրջանումն էր (կուրսում) բայց ո՛րչափ փոխուած էր, համեմատելով այն ժամանակուայ հետ, երբ առաջին անգամ համալսարան մտաւ:

Այն ժամանակ նա մի շէնք ու շնորհքով երիտասարդ էր, լաւ կազմուածքով, նուրբ ու դուրեկան ձևերով, զուարթ երեսով. իսկ այժմ, կարծես ամբողջովին հնացել, մաշուել էր, ամեն բան նորա վերայ տրորուած էր, ամեն ինչ կորցրել էր իւր ձևն ու գեղեցկութիւնը: Նորա դէմքի վերայ երևում էր զայրոյթ. երեսը ծածկուել էր մազով ու կոպտացել, իսկ կաշու գոյնն անդուր-մոխրագոյն էր դառնել: Այն մրցումը, որ նա տանում էր, բոլորն արտացոլում էր երեսի վերայ:

Ն. հարկէ, ընկերների մէջ քաղցածութիւնից մոռնել կարելի չէ.— մէկից նա առնում էր 1 ռուբլի, միւսից 2. շատ անգամ գիշերում էր ընկերների մօտ. շատերին այդ գիւր չէր գալիս, բայց ամենքը սովորել էին այդ բանին և համբերում էին:

Ամեն մարդու էլ պատահում է դժուարութեան մէջ ընկնել և օգտուել ընկերի ծառայութիւնից, բայց Կալուսիսին հետ այդ անդադար ու շարունակ էր լինում. նա միշտ ու հանապաղ վատ դրութեան մէջ էր և միշտ էլ օգնութեան կարօտ: Մարդ խղճում էր նորան և ի հարկէ, այդ ձախողութիւնների համար նա ինքը մեղաւոր չէր. ընկերներն այդ լաւ էին հասկանում, բայց բոլորն էլ չէին կարող քաղաքավարի և զգոյշ լինել և շատերի վարմունքի մէջ երևում էր արհամարհանք դէպի Կալուսիսնը: Օրինակ՝ մէկը տեսնելով նորա տխուր ու յուսահատ երեսը ուղղակի կասէր՝

— Է՛ր, ի՞նչքան է քեզ հարկաւոր, Վալուսին. ահա արկելով, որ միշտ նորա սովորութիւնն է փող խնդրել:

Վալուսինն այդպիսի դէպքերում նայում էր ընկերին մօայլ հայեացքով և լուռ ու մունջ հեռանում: Բայց այնուամենայնիւ ստիպուած էր փող ուղեւ, առանց որի կառավարուել չէր կարող: Նա մեծ ինքնասիրութիւն և կամքի ոյժ ունէր. նա հասկանում էր, որ ինչ էլ լինի, պէտք էր շուտով աւարտել, վկայական ստանալ և որ միայն այդ կարող էր իրան փրկել ստոր աղքատութիւնից: Եւ այդպէս վճռելով, նա արդէն գիտութեամբ տանում էր ամեն վերաւորանք: Նորա մասին այսպիսի կարծիք էր կազմուել՝ թէ նա անընդունակ, անվարուող և անբաղաճավարի մարդ է: Բայց այդ ճշմարիտ չէր. նորան միայն բաղդը չէր ժլատում, ուրիշ ոչինչ:

Վալուսինը ոչ միայն ընկերների շրջանում վատ աւանդ ունէր, այլ և պրօֆէսսորների և համալսարանի վարչութեան: Ամիս չէր անցնի, որ Վալուսինը տեսչին խնդիրք չներկայացներ, որի մէջ ընդհանրացած ձևով գրում էր՝ «Գտնուելով ամենադժուար հանգամանքներում, խոնարհաբար խնդրում եմ տալ ինձ միանուագ օգնութիւն և այլն»: Սկզբում տալիս էին նորան փոքր գումար, 10, 15 ռուբլի, բայց յետոյ, երբ նորա խնդիրքները անդադար շուտ-շուտ կրկնուում էին, սկսեցին մերժել: Իսկ թոշակները քիչ էին, և նա ստանալ չէր կարող, որովհետեւ վատ թուանշաններ ունէր:

Վալուսինն արտաքուստ խաղաղ բնավորութեան տէր էր երևում. ընկերների հետ չէր կռոււմ, բայց և չէր մըտերմանում, նա երբեմն փորձում էր մօտենալ մէկին կամ միւսին, բայց դէպի ինքն արհամարհանք նկատելուն պէս, իսկոյն հեռանում էր և էլ փորձ չէր անում մօտենալու: Միայն Սմուրով ուսանողի հետ քիչ շատ մօտիկ էր և այդ էլ այն պատճառով միայն, որ նոքա համաքաղաքացի էին և միասին սովորել միեւնոյն գիմնազիոնում:

Սմուրովը գիտէր նորա գրութիւնը, խղճում էր Վալուսինին սրտանց, բայց օգնել չէր կարող, որովհետեւ ինքն էլ հազիւ հազ կարողանում էր ծայրը ծայրին հասցնել: Միայն թէ Սմուրովն էլ չգիտէր, թէ ի՞նչ է կատարում

Կալաուխինի հոգու մէջ, իսկ այդ ժամանակ նորա հոգու մէջ վիրաւորուած ինքնասիրութիւնից առաջ եկած մի սարսափելի վէրք էր գոյանում... այդ վէրքն օրէցօր մեծանում էր և վերջապէս այն աստիճանի հասաւ, որ նա էլ չէր կարող դիմադրել նորան:

Եւ ահա՛ նկատեցին, որ քանի օր շարունակ Կալաուխինը ճաշարան չէր գալիս, որտեղ երբեմն նորա համար վեճարում էին ընկերները և ոչ ոքից էլ փող չէր խնդրում:

Այդ շատ զարմանալի էր. համալսարան նա գալիս էր, դասախօսութիւնները լսում էր և առհասարակ ոչնչով չէր փոխել իւր վարմունքը:

— Դու երևի պարապմունք ես գտել, Կալաուխին, հարցնում էին նորան:

— Այո, գտել եմ— պատասխանում էր նա և էլ չէր ուզում ոչ մի բացատրութիւն տալ:

— Դաս է՞:

— Այո, դաս է:

— Չե՞նտո՞ւ է:

— Ինչու չէ... ապրել կարելի է...

Պարզ էր, որ նա չէր ուզում անկեղծ խօսել. բայց վերջապէս այդ փոփոխութիւնը նկատեց և Սմուրովը:

— Յիրաւի, Կալաուխին, դաս ունե՞ս— հարցրեց մէկ անգամ Սմուրովը:

— Մի՞թէ դա այնքան անհնարին բան է, ասաց Կալաուխինը ոչ բարեկամական ձևով:

— Ոչ, ինչո՞ւ, ես շատ ուրախ եմ, որ դու վերջապէս գործ ես գտել... բայց... կարծեմ... քեզ երկար ժամանակ չէր յաջողւում...

— Իսկ այժմ յաջողուեց, ի՞նչ կայ որ:

— Ո՞րտեղ, ո՞ւմ մօտ:

— Մի՞թէ միւսնոյն չէ...

— Ցարօրինակ է, գաղտնի՞ք է ինչ է, ների՛ր ինձ...

— Գաղտնիք չէ, բայց ի՞նչ հետաքրքրուելու բան է. բոլոր դասերը միատեսակ են... ուրեմն մի ընտանիքում... աստիճանաւորի մօտ...

— Ճաշով է՞:

— Այո և ճաշով...

— Դէ՛, փառք Աստուծոյ... ես շատ ու շատ ուրախ եմ, Վալտուխին:

— Շնորհակալ եմ...

Սմուրովը պատմեց ընկերներին, որ յիրաւի Վալտուխինը դաս է գտել բնակարանով ու ճաշով և բոլորն ուրախացան. շուտով նկատելի եղաւ, որ ընկերների մէջից վերացաւ առաջուայ յարաբերութիւնը դէպի Վալտուխինը: Այդ կարծես ինքն իրան է լինում. մարդկային բնաւորութեան վատ յատկութիւններից մէկն է՝ անգիտակցաբար յարգանքով վերաբերուել դէպի յաջողութիւնը, իսկ մօտիկի անյաջողութիւնների վերայ խղճալը շուտով փոխւում է արհամարհանքի դէպի նա: Թէև Վալտուխինն օգնում էր և այն, որ նա էլ ոչ ոքի չէր անհանգստացնում իւր խընդիրքներով. մէկ խօսքով, կարծես Վալտուխինը ոտքն արդէն ամուր հողի վերայ էր դրել և ամենքն էլ սկսեցին մոռանալ, թէ ինչպէս նա շարունակ ձանձրացնում էր բոլորին:

Անցաւ մէկ ամսի չափ: Մէկ անգամ Սմուրովն հանգիստ պելով նորան համալսարանում, ասաց՝

— Լսի՛ր, Վալտուխին, կարծեմ՝ դու իմ գերմաներէն բառարանը վերցրել ես. քեզ մօտ է՝:

— Այո, ինձ մօտ է...

— Այսօր ինձ շատ հարկաւոր է:

— Լաւ, կը բերեմ:

— Ինչու դու անհանգիստ լինիս, ես ինքս կը գամ քեզ մօտ. միայն դու հասցէդ տուր:

— Հասցէս... չէ, ինչու համար... ինձ դժուար չէ բերելը... ես կը բերեմ...

— Բայց առհասարակ, շարունակեց Սմուրովը, ուզում եմ երբեմն քեզ մօտ գալ. մի՞թէ՞ բո՛ հասցէն գաղանիք է:

— Դու էլ բան ես ասում. ինչո՞ւ պիտի գաղանիք լինի. հասցէն ինչպէս կարող է գաղանիք լինել. բայց այնպէս... ուղակի անյարմար է... գիտես, նոքա, իմ տանտէրերս խիստ մարդիկ են... իսկ իմ սենեակը մանելու համար պէ՛տք է անցնել... անցնել սեղանատան միջով... դէ՛, նրանք այդ չեն սիրում... գիտես, տարօրինակ մարդիկ են... վայրենի...

Սմուրովն թւում էր, որ Վալտուխինի ասելու ձևի

մէջ մի սուս բան կայ. բայց 'ի հարկէ, նա չէր գուշակում, թէ ինչ կարող էր լինել և չէր էլ պնդում, որ իմանայ։
 Կալուսիսինը ճշտութեամբ կատարեց իւր խոստմունքը և բառարանը բերեց Ճիշդ ժամը 4-ին, ինչպէս ընկերը նշանակել էր։

Անցաւ էլի երկու շաբաթ. Կալուսիսինն առաջուայ պէս գալիս էր դասախօսութիւններ լսելու, բայց նորա երեսի վերայ նշմարում էր յոգնածութիւն. նա նիհարել էր, այտերը փոս էին ընկել և աչքերի մէջ մի տեսակ փայլ էր երևում։

— Հի՛ւանդ ես ինչ է, հարցնում էին նրան ընկերները. դու վատ տեսք ունես։

— Ինչո՞ւ է վատ — պատասխանում էր Կալուսիսինը յոնքերը վրայ բերելով — սովորական տեսքս է... Երէկ բուն չեմ առել... շատ նստեցի, խօսեցի երկար, ուրիշ բան չկայ։

Բայց Սմուրովին հետաքրքրուեց. առ հասարակ Կալուսիսինի վարմունքը նրան աւելի նայել էր երևում. Կալուսիսինը կարծես խոյս էր տալիս նրա հետ մենակ մնալուց, կարծես վախենում էր հարց ու փորձից. իսկ երբ հարցնում էր իրան ունեցած դասի մասին, Կալուսիսինը կարճ էր կարում և նայում էր մի ուրիշ կողմ, բայց արդէն Սմուրովին շատ էր անհանգստացնում նորա հիւանդոտ երեսը։

— Լսիր, Կալուսիսին — ասաց նա. — այդ վատ է, որ դու հիւանդ ես և ոչ մի միջոց չես գործ դնում... Ընչ տեղդ է ցաւում. գուցէ լուրջ բան է. աւելի լաւ չէ՛, որ ժամանակին հոգաս այդ մասին. կարելի է տեղաւորուել հիւանդանոցում, բեզ ձրի կընդունեն...

— Դատարկ բաներ են. ես հիւանդ չեմ, բոլորովին առողջ եմ... վիրաւորուած պատասխանեց Կալուսիսինը և հեռացաւ։

Բայց նորա երեսը բանի գնում վատանում էր. նորա վերայ երևում էին ինչ որ բծեր, իսկ աչքերի մէջ չափազանց յոգնածութիւն. Սմուրովը մինչև անգամ նկատեց, որ Կալուսիսինն երբեմն աչքերը փակում էր դասախօսութեան ժամանակ և կարծես բնում էր մի ընկնում։

— Չէ՛, ասաց նա ինքն իրան. այստեղ մի բան կայ. Կալուսիսինը ծածկում է... պէտք է դորանով զբաղուել։

Եւ այդպէս, մէկ ձմրան երեկոյ, Սմուրովը վճռեց ընկերին աչքից բաց չթողնել: Վերջին դասախօսութիւնն ու Վերջացաւ: Սմուրովը նստել էր Վալտուխինի կողքին և նրան երեք անգամ զարթեցրեց ինքնամոռացութիւնից: Վալտուխինը ցնցուեց, գլուխը վեր քաշեց և ասաց՝

— Մտածմունքի մէջ էի ընկել...

Բայց Սմուրովն էլ չէր հաւատում նորա խօսքերին:

Նա հիւանդ է, գիշերները չի բնում: Նորա կեանքի մէջ մի ինչ որ ողբերգութիւն է կատարւում: — Իրացաւորում էր Սմուրովն ինքն իրան:

Դասախօսութիւնը վերջանալուն պէս, Վալտուխինը մի անսակ ջղային կերպով վեր ելաւ տեղից, ձեռքն երկարացրեց դէպի ընկերը և ասաց.

— Մնաս բարեաւ:

Եւ շտապով դուրս գնաց:

Սմուրովը նորան ձեռք տուեց, բայց իսկոյն դուրս եկաւ նորա յետևից. նա 50 քայլաչափ յետ էր մնում և աշխատում էր փողոցով առանց աղմուկ հանելու գնալ, որպէս զի Վալտուխինի ուշադրութիւնը չգրաւէ:

Մութն ընկաւ բոլորովին. փողոցի լապտերները վառուեցին: Վալտուխինը շտապ շտապ, բայց կարծես գլորուելով էր գնում. երբեմն նա յանկարծ կանգ էր առնում, գրլուխը բռնում էր և յետոյ աւելի արագ շարունակում ճանապարհը: Այդ բոլորը Սմուրովին անհանգստացնում էր և սկսեց մտածել, թէ չլինե՞ր Վալտուխինը խելագարուի:

Բայց ինչե՞ց կարող է այդպէս լինել. եթէ այդ առաջ պատահէր, երբ Վալտուխինի դրութիւնն իսկապէս սարսափելի էր, նա դեռ այնքան չէր զարմանայ. բայց ինչո՞ւ պէտք է այժմ այդպէս լինի, քանի որ Վալտուխինն արդէն տեղաւորուել և գործերն աւելի յաջող էին գնում: Գուցէ լուր է ստացել տանից և իմացել է, որ այնտեղ մի նոր դժբաղդ տութիւն է պատահել: Է՛հ, մարդուս բաղալը որ թեքուի, ամեն բանի մէջ մինչև վերջը կ'երթայ... մտածում էր Սմուրովը հետևելով Վալտուխինին:

Բայց ուր է՞ գնում արդեօք. արդէն կէս ժամ է անցել, ինչ համալսարանից դուրս ենք եկել, բայց խեղճ արդան դեռ գնում ու գնում է: Ահա՛ արդէն Սուխարեովկէն,

կրասնիա վորոտա աքուած տեղը. աշուհեմե շարունակ երևում էին նեղ նեղ փողոցներ, կեղտոտ տնակներ, երկար, փայտեայ ցանկապատներ. Ուր է՞ գնում նա, մարդ չի հասկանում, այս կողմերն ով էլ որ լինի չի ապրի, թեկուզ և ամենաղքատ աստիճանաւոր:

Բայց՝ ահա՛ մի բոլորովին դատարկ փողոց, որտեղ լապտերները շատ քիչ և խաւար էին. չէր երևում ոչ մի մարդ. Սմուրովը վախեցաւ թէ մի գուցէ դատարկ փողոցի շնորհիւ կաւտուխինն իւր ոտքերի ձայնին ուշադրութիւն դարձնէ և աւելի յետ մնաց նորանից այնքան միայն որ նորա հետքը չը կորցնէ:

Բայց ահա երևացին մի տեսակ կիսաքանդ շինութիւններ, որոնց մէջ կարծես մարդ չէր ապրում և դոցանից մէկի մօտ կալուստիւնը կանգնեց և դէպի աջ ծռուելով յանկարծ անհետացաւ: Սմուրովը յուզուած, բաբախող սրտով իւր քայլերն արագացրեց. նա հասաւ մինչև այնտեղը, ուր ծածկուեց իւր աչքից կալուստիւնն և տեսաւ դէպի բակը տանող մի լայն մուտք:

Այնտեղ մուտն էր, չէր նկատուում ոչ մի շարժում. նա կամաց քայլերով մտաւ բակը, հասաւ մինչև մէջտեղը և աչքերը լարելով տեսաւ ինչ որ առարկայ և քիչ մնաց որ դիպչէր ջրկիր տակառին. նա տակառին ձեռք տուեց և տեսար որ թաց է:

«Երևի, — մտածեց նա, մէկն այսօր ջուր է կրել սորանով. ուրեմն այստեղ ապրում են մարդիկ»:

Նա սկսեց նորից լաւ զննել. նորա աչքերը սովորեցին մթութեանը և նկատեց դարձեալ մի քանի բաներ, որ առաջին անգամից չէր տեսել:

Բակի մէջ կար մի փոքրիկ տնակ, հին ու ծռուած դէպի մի կողմ. այդ տնակն ունէր մէկ դուռ և երկու պատիկ լուսամուտ, գիւղական խրճիթների նման լուսամուտները ծածկուած էին փեղկերով և նոցանից մէկի ձեղքից յանկարծ լուսոյ մի բարակ շերտ երևաց:

— Այո, այստեղ ապրում են, ասաց ինքն իրան Սմուրովը:

Բայց այդ միջոցին նա յանկարծ վախ զգաց — կարելի է դա մի աւաղակային ապաստանարան է. նա Մոսկուային

լաւ ծանօթ չէր, այդ կողմերն առաջին անգամն էր լինում: Բայց այստեղ մտաւ Կալաուսինը, Զարհուրելի՛ է կարծել, որ Կալաուսինի և աւաղակային ապաստանարանի մէջ մի ընդհանուր բան լինի:

Մի՛թէ առհասարակ զարհուրելի՛ չէ այս ամենը.— ընկերի տարօրինակ վարմունքը, որ եկել հասել է այստեղ, այս խուլ փողոցը, մինչդեռ առաջ ասում էր ինչ որ դասի և աստիճանաւորի մասին... Սմուրովը չգիտէր ինչ վճռէ. գուցէ Կալաուսինը այստեղ չմտաւ. գուցէ իրան միայն թուաց. հեռու տարածութիւնը կարող էր իրան խաբել: Եթէ ենթադրենք, որ Կալաուսինը զանազան պատճառներից դուրսած չէր ուզում որ իմանան իւր բնակութեան տեղը, ուրեմն ի՞նչ կլինի եթէ ես յանկարծ մտնեմ նորա տնակը, մտածում էր Սմուրովը. կարելի է այդ վարմունքը վիրաւորէ Կալաուսինին, եթէ նորան յանկարծ գտնեմ որեւէ ստոր պայմանում և գուցէ կոպիտ կերպով բանամ նորա գաղտնիքը:

«Ոչ, — մտածեց Սմուրովը, — այդպէս չէ կարելի. վերջի վերջոյ գուցէ անհրաժեշտ կըլինի փնտրել և ազատել նորան որ և է սարսափելի՝ ողբերգութիւնից. բայց այդ պիտի զգոյշ անելը»:

Նա որոշեց դուռը չծեծել ու չմտնել այդտեղ գրտնուող տնակը:

Նա դուրս եկաւ բակից, որը դուռ չուներ և ուշադրութեամբ զննեց տնակն ու բոլոր նշանները, որ ցերեկով չսխալուի. վերադառնալիս նա աշխատում էր միտքը պահել տների գոյներն ու ձևերը. անկիւններում ոչ մի տեղ փողոցի անուն չկար, ուրեմն այդ մասն արդէն քաղաքի շարունակութիւն չէր համարուում: Եւ այդպէս, ամեն ինչ հետաքրքրութեամբ նկատելով, վերջապէս նա ընկաւ մի լուսաւոր փողոց:

Միւս օրը նա աւելի վաղ գնաց համալսարան, բայց Կալաուսինը դեռ չկար և մինչև ժամը 12-ը չերեաց: Սմուրովն սկսեց անհանգստանալ թէ ինչու երէկ յետ եկաւ ինքը, կարելի է հէնց երէկ էր հարկաւոր Կալաուսինին օգնել:

Ժամը 12¹/₂ ին Կալաուսինն եկաւ. նա շատ վատ տեսք

ուներ. աչքերն արտասովոր կերպով փայլում էին և գու-
նաւ քունքերի վերայ աչքի էր ընկնում կապոյտ նեարդնե-
րի զարկը. և ընդհանրապէս նա տենդային դրութեան մէջ
էր երևում:

Սմուրովը բարեւեց նորան և հարցրեց:

— Դու դարձեա՞լ վատ ես բնել:

— Այո, չոր կերպով պատասխանեց Վալտուխինը:

— Անբնութիւն ունի՞ս:

— Այո, անբնութիւն, ասաց նա և սկսեց ցած նայել.
անշուշտ որ նոցա հայեացքներն իրար չհանդիպէին:

Սմուրովը հեռացաւ նորա մօտից, իսկ յետոյ, պրօֆէս-
սօրի ներս գալուց առաջ դուրս եկաւ լսարանից. նա մի
ծրագիր ուներ 'ի նկատի:

Դուրս եկաւ փողոց, բնեց իւր քսակը և տեսաւ որ
2 ուսուցիչ չափ փող կայ մօտը. կառք վարձեց մինչև Արաս-
նիա վօրօտաւ. մինչև ուզած տեղը վարձել չէր կարող, որով-
հետեւ փողոցների անուանները չգիտէր. իսկ Արասնիա վօրօ-
տայից այն կողմը յոյս ուներ գտնել երեկուայ նշաններով:

Այդպէս էլ արեց. բայց երկար թափառելուց յետոյ
միայն ընկաւ այնտեղ, ուր հարկաւոր էր: Ահա և ծուռած
տնակը, ահա ընդարձակ բակն առանց դռների, բայց տա-
կառը չկար, հին շորեր հագած մի կին տաշտում լուացք էր
անում. Սմուրովը մօտեցաւ նորան և բարեւեց. կինը զար-
մացած նայեց նորա վերայ:

— Բարի յաջողում, ասաց Սմուրովը:

— Շնորհակալ եմ, պատասխանեց կինը:

— Այս տան մէջ կարծեմ ապրում է ջրկիրը, այնպէս չէ՞:

— Հա՛, ի՞նչ կայ որ, գո՛րծ էք ուզում տալ, նա շու-
տով տուն կըգայ. եթէ կամենաք, նա կարող է ձեզ հա-
մար ջուր բերել...

— Ոչ, դեռ պէտք չէ, դուք նորա կի՞նն էք:

— Կինն եմ, հապա ի՞նչ, կինը չեմ ի՞նչ եմ. ինչ-
պէս թէ կինը չեմ, զայրացած պատասխանեց նա:

— Դէ՛, ես էլ այդ եմ ասում, թէ նորա կինն է՞ք.
ասացէք խնդրեմ, դուք կարծեմ անուոր ունէք:

— Տնուո՞ր:

Եւ նա նոր զարմանքով և մինչև անգամ կասկածելով

գլուխը վեր բաշեց, անշուշտ նրան տարօրինակ թուաց, որ այդ պարոնը գիտէ ամեն բան:

— Այո, ձեր տնուորը, ուսանողը, աւելացրեց Սմուրովը:

— Հը՛, կարելի է և ուսանող է, ի՞նչ իմանամ:

— Բայց ես գիտեմ, որ նա ուսանող է:

— Իսկ մենք, պարոն, չենք կարող այդ իմանալ—ասաց կինը մի անսակ համոզիչ ձևով:

Կարելի է ճշտանող խօսքից կինը գաղափար էր կազմում մի որևէ վատ, անվայել բանի մասին և այդ պատճառով պաշտպանուում էր:

— Մենք այդ գիտենալ չենք կարող. մենք աղքատ մարդիկ ենք. մեր քրտնքի աշխատանքով հաշիւ ապրող:

— Ես տեսնում եմ, որ դուք աղքատ էք, բայց նա ձեզ երևի շատ քիչ է վճարում:

— Վճարում. ամիսը 50 կոպեկ էր խոստացել, այն էլ չտեսանք. և ո՞րտեղից նա տայ. երեք օրով անօթի, ծարաւ է մարդը. շատ անգամ խղճում ենք և տալիս մեր բաժին հացից...

«Ո՛հ, Աստուած իմ՝ դողդողալով մտածում էր Սմուրովը. չայս ի՞նչ բան էն:

— Մենք նորան պահեցինք մեզ մօտ, պառաւը շարունակեց և ինչու չպահէինք, քանի որ մարդը խնդրում էր... մեր վերնայարկը դատարկ էր, տուինք նորան, բայց նորանից դեռ ոչ մի կոպեկ չենք ստացել, պարոն:

— Ո՞րտեղ է այդ վերնայարկը:

— Ձեզ հարկաւո՞ր է:

— Այո, ես նորա ընկերն եմ և ուզում եմ տեսնել:

— Ե՛, ի՞նչ ինչ, նայեցէք, թէ ուզում էք. միայն թէ ի՞նչ կայ տեսնելու. այնտեղ բան էլ չկայ... մարդս նորա համար փայտի կտորներից մի մահճակալ շինեց, այդ է, յետոյ նորա ճանապարհի հին պայուսակն է, և 10—20 կտոր էլ գիրք. այս է բոլոր ունեցած. չունեցածը, նա շատ խեղճ պարոն է. աշխատի աղքատ, որ ոչ մի տեղ այդ տեսակ բան չես տեսնի... մենք աղքատ ենք, բայց նա մեզանից շատ աւելի ողորմելի դրուժեալ մեջ է. համեցէ՛ք, տեսէ՛ք թէ կամենաք:

Եւ նա լուացրը թողեց տաշտի մէջ, ձեռքերը սրբեց գոգնոցով և Սմուրովին ներս տարաւ: Դրսից ուղղակի ճանապարհ կար դէպի պատիկ, մառանի պէս սենեակը, ուր այնքան մուծն էր, որ պէտք եղաւ լուցկի վառել ներսը դիտելու համար:

Այո՛, այնտեղ իսկ այնպէս էր, ինչպէս որ նկարագրեց ջրկիրի կինը.— տախտակներից իւրար կպցրած մի մահ. ճակալ, Կալուսիսի պատուտուած պայուսակը և գրքեր: Սմուրովը նայեց, գլուխը շարժեց և տխուր-տրտում դուրս եկաւ սենեակից: Նա մնաս բարեւ ասաց պառակին, խոստացաւ էլի գալ, երբ նորա տնուորը կը վերադառնայ և փողոց դուրս գալով շտապեց նստել առաջին հանդիպած կառքի մէջ:

Նա շտապում էր շուտ վերադառնալ, վախենալով, թէ չլինի՝ Կալուսիսինը համալսարանից դուրս եկած լինի: Բայց Սմուրովը հասաւ վերջին դասախօսութեան և կանգնեց համալսարանի դրանը, սպասելով Կալուսիսինին:

Ուսանողները վերջապէս դուրս եկան, նոցա մէջ էր և Կալուսիսինը: Սմուրովը նորան մօտեցաւ, հետը խօսեց և դիտմամբ յետ մնաց, որ թողնի ընկերներին առաջ անցնելու:

— Լսի՛ր, Կալուսիսին, ես քեզ մի խնդիրք ունեմ — ասաց նա:

— Ի՞նչ, ցրուած կերպով հարցրեց Կալուսիսինը:

— Գնանք ինձ մօտ մի րոպէ:

— Ինչո՞ւ:

— Այնպէս... ես գործ ունեմ... Գիտես — և Սմուրովը սկսեց մի բան հնարել. — գիտես, ես գերմաներէնից մի կտոր բան եմ թարգմանել... և մի տեղ դժուարութեան եմ հանդիպել... դու ինձանից լաւ գիտես գերմաներէն, այդ պատճառով ուզում եմ, որ ինձ օգնես...

— Ես յոգնած եմ, ասաց Կալուսիսինը:

— Աւելի լաւ, ինձ մօտ կը հանգստանաս:

— Բայց... ես պէտք է պարապեմ...

— Ի՞նչով:

— Աշակերտիս հետ... նա ինձ կըսպասէ:

— Մեծ բան է, թէ նա մի քիչ էլ սպասէ, վնաս

չունի. դու առանց այն էլ դասերդ քիչ ես բաց թողնում. եւ Սմուրովը նորա թէն ընկաւ ու ամուր բռնեց, վախենալով, թէ չլինի՞ ընկերը փախչի:

Վալտուխինը տատանւում էր. չգիտես թէ ինչու համար նա դժուարանում էր կատարել ընկերոջ խնդիրքը: Բայց խօսելով, նորա աննկատելի կերպով հասան մինչեւ Սմուրովի բնակարանը:

— Դէ՛, տեսար, արդէն հասանք, — ասաց Սմուրովը — մտի՛ր մի րոպէ... խնդրում եմ:

— Բայց ժամանակ չունեմ, ասում եմ բեզ... մէկ անգամ էլ փորձեց ազատուել Վալտուխինը:

— Ջարմանք է, միթէ ընկերիդ համար չե՞ս կարող մի 10 րոպէ զոհել:

— Դէ՛, լաւ...

Վալտուխինը անյարմար զգաց այդքան մերժել. Սմուրովը յիշաւի նորան միշտ անկեղծ ու լաւ ընկեր էր երևում. նորա բարձրացան չորրորդ յարկը: Սմուրովը մի փոքրիկ սենեակ ունէր մահճակալով, սեղանով և բազմոցով. ամէն բան այդ սենեակում մաքուր ու կարգին էր. Սմուրովը թէև դասերից քիչ փող էր ստանում, բայց ընդունակութիւն ունէր լաւ սարգուելու և տեղաւորուելու. նա մաքրութիւն, կարգ ու կանոն սիրող էր և միշտ էլ ինքն էր կարգի բերում իւր սենեակը:

— Նստի՛ր, ասաց նա Վալտուխինին, ցոյց տալով բազմոցը. իսկ ես կը փնտռեմ իմ թարգմանութիւնը. թէև, աւելացրեց նա — 10 րոպէի չափ կը բրբրեմ թղթերս, իսկ մինչև այն ժամանակ դու պառկի՛ր հանգստացի՛ր. ահա՛ բեզ բարձ:

Եւ մահճակալի վերայից բարձն առաւ ու դրեց բազմոցին:

— Ա՛խ, իրաւ, շարունակեց Սմուրովը — մի կտոր երիշկ և հաց կտւ... եկ նախաճաշենք... երևի դեռ ճաշած չես լինի. չէ՞ որ նախաճաշիկը չի խանգարի. ընդհակառակը, մինչև անգամ ախորժակ կը գրգռէ...

Վալտուխինը նայեց բազմոցի և բարձի վերայ, յետոյ՝ իւր հայեացքը գցեց երիշկին, որ Սմուրովն արդէն դրել էր սեղանի վերայ և յանկարծ, նորա երեսը ծամածռուեց:

— 2է', գիտես, ժամանակ չունեմ, սառը կերպով ասաց նա.— ես կեղծամ և միանգամից շուռ եկաւ դէպի դուռը:

— Սպասիր մի րոպէ... նստիր խնդրեմ:

Եւ Սմուրովը նորա թևից բաշեց ու ամուր բռնեց:

— Թո՛ղ ինձ, խուլ ձայնով ասաց Վալուռեանը.— ասում եմ, որ ժամանակ չունիմ... Հիւրերին ընդունելու այդ ի՞նչ տարօրինակ ձև է...

Սմուրովը համարեա զօռով նորան նստեցրեց բազմոցի վերայ և այդ ժամանակ միայն նկատեց, որ Վալուռեանը դժուարութեամբ էր շունչ բաշում:

— Լսիր, Վալուռեան, դու ինձ ներիր... բայց չէ որ դու... դու սաստիկ բաղցած ես... դու բաղցածութիւնից հալ ու մաշ ես եղել... կեր ասում եմ:

— Ե՛ս, դիւական ծիծաղով ասաց Վալուռեանը. այդ ո՞րանցից հնարեցիր, չեմ հասկանում...

— Այո՛, այո՛, դու բաղցած ես... էլ ծածկել հարկաւոր չէ... աղաչում եմ, Վալուռեան, շուտով մի բան կեր, յոգեբոյ նորոգիր, ակօր դու 3—4 օրով բան չես ունենում ուտելու...

Վալուռեանը զարմանքով, համարեա վախով նայեց նորա վերայ իւր փայլուն ու բորբոքուած աչքերով, իսկ Սմուրովը շարունակեց՝

— Դու ապրում ես գեանայարկում, համարեա իբրև ողորմութիւն քեզ պահում են... դու մի փոքրիկ կտոր հացով ես կերակրուում, որը խղճալուց տալիս է ջրկրի կինը... ես այդ բոլորը գիտեմ, Վալուռեան, ես այնտեղ էի... ես այնտեղ պատահեմ... հասկանում ե՞ս, պատահեմք ընկայ...

— Բայց դու ի՞նչ իրաւունք ունէիր այդ անելու, հարցրեց Վալուռեանը յօնքերը վրայ բերելով:

— Իրաւո՞ւնք, մի՞թէ այնտեղ իրաւունք է պէտք, բաւական է, որ ընկեր եմ... Եւ ես քեզ լաւեմ հասկանում, Վալուռեան—դու չափազանց ինքնասէր ես և այդ ինքնասիրութիւնդ վիրաւորւում էր ամեն քայլափոխում...:

— Այո՛, այո՛, այո՛... ամեն քայլափոխում. ինչպէս արձագանք կրկնեց Վալուռեանը և անելացրեց խիստ արագ:

այստիչ կերպով — այո. ամեն մէկ հայեացքով, ամեն մէկ շարժումով վերաւորում էին իմ ինքնասիրութիւնը... ես չէի կարող, հասկանում եմ, չէի կարող տանել այդ ամենը։

— Այ, թէ ինչու համար ես հնարեցի այն դասը... և ես կը համբերեմ, Սմուրով, կը համբերեմ... դու ոչ ոքի չասես, 'ի սէր Աստուծոյ, չասես, լսում ես... Աւելի հեշտ է ինձ համար տանել ջրկրի և նորա կնոջ անարգանքը, քան թէ ընկերներին արհամարհանքը...

— Սպասիր, մեղմութեամբ լռեցրեց նորան Սմուրովը. դորա մասին յետոյ... Իսկ հիմայ կեր, այդ գլխաւորն է... մի՛ ամաչիր, մենք ընկեր ենք. մենք դեռ երեւալութիւնից միմեանց ճանաչում ենք. ինձանից բաշուել պէտք չէ. ա՛յ, ես իսկոյն կը պատուիրեմ թէյ պատրաստեն, դէ՛, արի միասին ուտենք... Իսկ յետոյ... ես բեզ կասեմ, որ 'ի նկատի ունեմ մի դասի տեղ, որ ինձ են առաջարկում, բայց ես բեզ կը տամ. գիտես որ ինձ բաւական է իմ ունեցածը... ուրեմն սկսենք...

Սմուրովը լաւ օրինակ տուեց և առաջ ինքն սկսեց ուտել. իսկ Կալուսիինը մի տեսակ հիւանդոտ, լարուած դէմքով, կարծես մեծ ոյժ գործ դնելով, վերջապէս վճռեց ձեռքը մօտեցնել հացին։ Յետոյ նոքա թէյ խմեցին, Կալուսիինը բիշ բիշ աշխոյժի եկաւ, կենդանացաւ կարծես և սկսեց պատմել իւր կեանքը ջրկրի բնակարանում։

Այդ յիշաւի զարհուրելի բան էր. այդ տեսակ կամաւոր զրկանքներ կարող է տանել միայն կամբի մեծ ոյժ ունեցող մարդը։

— Եւ գիտե՛ս, ասում էր նա Սմուրովին — ես վճռել էի այդպէս բաշ աւլ մինչև աւարտելս, այդ ի հարկէ, շատ դժուար էր, շատ... երբեմն ինձ թւում էր թէ՛ բաղնից գետին կը գլորուիմ... բայց այդպիսի վայրկեաններում այս գիտակցութիւնն էր առաջ գալիս՝ թէ ես ոչ ոքից կախում չունիմ, ոչ ոքի ոչ մի բանի մասին չեմ խնդրում և թէ իմ ընկերներն այլ ևս իրաւունք չունին վերաւորական, արհամարհական հայեացքով նայել ինձ վերայ, և ահա այդ գիտակցութիւնն ինձ ոյժ էր տալիս... Իսկ այժմ դու ասում ես, որ դաս կայ ինձ համար. շատ շնորհակալ եմ. ես այդ

կընդունեմ սիրով, էլ պատճառ չեմ գտնում ինձ աննպատակ տանջելու, մանաւանդ որ չեմ կասկածում բո անկեղծութեան վերայ... բայց եթէ բան է, ես դարձեալ ձախորդութեան մէջ ընկնելու լինիմ. ոչնչից չեմ վախենում, ոչ կարիքից, ոչ զրկանքից. ես էլ ընդունակ չեմ որ և էմէկից բան խնդրելու և պարտաւորուելու... Ա'երթամ նորից իմ ջրկրի մօտ, իմ մուլը որջը և կըկերակրուեմ միայն պստիկ կոոր սև հացով. դեռ էլի նոցանից պարտաւորուել ես կը-կարողանամ, բայց ընկերներիցս երբէք, երբէք...

Վալտուխինի հանգամանքները լաւացան. նա վերջապէս դաս ունեցաւ ձեռնառու պայմաններով և մինչև աւարտելն էլ նեղ դրութեան մէջ չընկաւ:

Սմուրովն երկար ժամանակ սյդ դէպքը գաղտնիք էր պահում և միայն երբ երկուսն էլ աւարտեցին իրանց ուսումը, մէկ անգամ ընկերական շրջանում պատմեց:

Եւ շատերը յիշեցին, թէ ինչպէս անզգոյշ կերպով, թէև անգիտակցաբար, իրանց անսեղի կատակներով ու հայեացքներով վիրաւորում էին Վալտուխինին այն ժամանակ, երբ նրան կարիքն ստիպում էր օգնութիւն խնդրել ընկերներից. յիշում և կարմրում էին:

Թարգ. ՅԻՐՈՒՀԻ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՅ

